

JAK MĚŘIT SOCIÁLNÍ ÚZKOST VE ŠKOLE? ADAPTACE A REVIZE ŠKÁLY SAQ-C

HOW TO MEASURE SOCIAL ANXIETY IN SCHOOL? ADAPTATION AND REVISION OF SAQ-C

Erik Šejna

Ústav pedagogických věd, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, Brno

Abstrakt

Prezentované výzkumné šetření se zabývá adaptací, validizací a revizí původem španělské škály *Social Anxiety Questionnaire for Children* (SAQ-C) na vzorku 740 žáků nižšího sekundárního vzdělávání (8./9. tříd) v 13 náhodně vybraných základních školách na Moravě. Pro účely výzkumného šetření byly ze škály extrahovány dva faktory, dosahující většinového rozptylu celkové škály, které rovněž přímo souvisí se školním prostředím. Revidovaná škála byla podrobena explorativní i konfirmační faktorové analýze vždy na polovině náhodně vybraného vzorku. Výsledky ukázaly vysoké faktorové zátěže u všech položek s jejich originálními faktory. Pouze jedna položka byla přemístěna. konfirmační faktorová analýza prokázala, že škála dosahuje dobrých fit indexů (CFI, TLI > 0.99). Zkoumána byla rovněž invariance měření – škála funguje stejně pro mužské i ženské respondenty. Vícenásobná lineární regrese potvrdila, že pohlaví i akademický self-concept jsou signifikantními prediktory sociální úzkosti spolu se školním výkonem, který však dosahoval řádově nižší úrovně regresního koeficientu.

Klíčová slova: sociální úzkost, školní sociální úzkost, nižší sekundární vzdělávání, základní škola sociální fobie

Abstract

This study focuses on the adaptation, validation, and revision of the Spanish-origin *Social Anxiety Questionnaire for Children* (SAQ-C) using a sample of 740 lower-secondary school students from 13 randomly selected schools in Moravia. Two school-specific factors, explaining most of the variance were extracted from the original scale. The revised scale underwent exploratory and confirmatory factor analysis on split samples, showing high factor loadings and excellent fit indices (CFI, TLI > 0.99). Measurement invariance confirmed consistency across genders. Multiple regression revealed gender and academic

self-concept as significant predictors of school-related social anxiety, with school performance playing a smaller role.

Keywords: *social anxiety, school social anxiety, lower-secondary education, secondary school, social phobia*

1 ÚVOD

Výzkum sociální úzkosti, jakožto specifického typu úzkosti, je vysoce relevantní v kontextu vzdělávání a pedagogiky. Děti a adolescenti, kteří tráví podstatnou část svého života ve škole, čelí široké škále sociálních stresorů – od akademického výkonu (odpovídání učiteli, ústní zkoušení, prezentace) až po výzvy mezilidské (spolupráce se spolužáky, navazování přátelství aj.). Způsob zvládání těchto situací přitom kriticky ovlivňuje nejen akademický úspěch, ale i sociální začlenění a celkovou pohodu žáků ve školním prostředí.

2 TEORIE

Sociální úzkost se ve škole nejčastěji projevuje jako strach z trapasu nebo selhání v sociálních či výkonových situacích. Ten mnohdy pramení z touhy zanechat pozitivní dojem v kombinaci s pocity neschopnosti toho svépomocí dosáhnout (Schlenker & Leary, 1982). Mezi typické situace, které vyvolávají zvýšenou sociální úzkost, patří například zahajování konverzace, odpovídání nebo kladení otázek v hodině, účast na společenských událostech, prosazování vlastního názoru nebo jakýkoli veřejný výkon (prezentace prací, ústní zkoušení, odpovídání u tabule aj.). Sociální úzkost v kontextu vzdělávání byla v poslední době předmětem několika studií, které prokazují její významný vliv na well-being studentů (Russell & Topham, 2012; Archbell & Coplan, 2022). Většina těchto výzkumů se však zaměřuje na terciární vzdělávání, centruje se na klinickou populaci respondentů s SAD, či postrádá škálu pro měření sociální úzkosti zahrnující školní faktory. Komplexní výzkumy sociální úzkosti ve vzdělávacím kontextu v České republice dosud absentují.

3 METODOLOGIE VÝZKUMU

Hlavním cílem výzkumného šetření je adaptace a validizace dotazníku *Social Anxiety Questionnaire for Children* – SAQ-C (Caballo et al., 2012) na vzorku 740 žáků osmých a devátých tříd ve 13 náhodně zvolených základních školách na Moravě. Tento dotazník, původně zkonstruovaný ve Španělsku, cílí na výzkum sociální úzkosti u neklinické populace žáků ve věku 9 až 15 let. SAQ-C původně zahrnuje 6 faktorů. Pro účely výzkumného šetření byly extrahovány dva hlavní faktory, které přímo souvisí s prostředím školy – *Speaking with teachers / Talking in public* a *Criticism and Embarrassment*. Tyto faktory se ve validizační studii ukázaly jako klíčové, neboť vysvětlovaly více než polovinu rozptylu celkové škály a zároveň dosahovaly vysoké míry interní konzistence a faktorových zátěží (Caballo et al., 2012). Druhým cílem bylo prozkoumat statistickou souvislost mezi školní sociální úzkostí a výkonem žáků (jejich dosaženými známkami z českého jazyka, matematiky a angličtiny na posledním vysvědčení), jejich pohlavím a mírou akademického self-conceptem – za tímto účelem byla použita škála z výzkumu Damma a kol. (2002).

4 VÝSLEDKY

Po ověření obsahové validity dotazníku následovala validizace dvou faktorové škály ve třech krocích. Vzorek byl prvně rozdělen na dvě náhodné poloviny – explorační faktorová analýza byla provedena na první polovině vzorku ($n = 370$) za použití metody minimálních reziduí a oblimin rotace. Paralelní analýza naznačila dvoufaktorovou podobu škály – položky vykazovaly vysoké faktorové zátěže s jejich původním faktorem. Jedinou výjimkou byla položka 7 („Pocit strachu a nervozity z koftání, zadržávání se či z roztřepaného hlasu“), která byla přerazena do prvního faktoru.

Konfirmační faktorová analýza byla provedena na druhé části vzorku k ověření revidovaného dvoufaktorového modelu. Výsledky ukázaly vynikající fit modelu ($CFI = 0.99$, $TLI = 0.99$). Následně byla zkoumána invariance měření – vzorek byl rozdělen dle pohlaví na mužské a ženské respondenty. Konfirmační faktorová analýza dále potvrdila, že revidovaná škála je funkční a dosahuje vysokých fit indexů u mužských respondentů ($CFI = 0.99$, $TLI = 0.99$) i u ženských respondentů ($CFI = 0.97$, $TLI = 0.96$). Dle výsledku vícenásobné regrese bylo potvrzeno, že vysoce signifikantními prediktory jsou školní sociální úzkosti jsou akademický

self-concept ($\beta = -0.483$, $p < .001$) i pohlaví respondent ($\beta = -0.483$, $p < .001$). I když výkon žáků byl rovněž asociován s jejich sociální úzkostí, jeho efekt byl relativně malý ($\beta = 0.129$, $p < .001$).

Tabulka 1
EFA

	Factor		Uniqueness
	1	2	
SE01	0.857		0.445
SE02	0.706		0.354
SE03	0.682		0.421
SE04	0.727		0.354
SE05	0.376	0.521	0.274
SE06		0.827	0.380
SE07	0.497		0.523
SE08		0.721	0.337

Tabulka 2
CFI celého vzorku

Factor	Indicator	Estimate	SE	95% Confidence Interval		Z	p	Stand. Estimate
				Lower	Upper			
Speaking with teacher/talking in public	SE01	0.656	0.0426	0.572	0.740	15.4	<.001	0.723
	SE02	0.830	0.0493	0.733	0.926	16.8	<.001	0.771
	SE03	0.770	0.0481	0.676	0.865	16.0	<.001	0.745
	SE04	0.786	0.0471	0.693	0.878	16.7	<.001	0.766
	SE07	0.667	0.0546	0.560	0.774	12.2	<.001	0.605
Criticism and Embarrassment	SE05	0.950	0.0493	0.853	1.047	19.3	<.001	0.852
	SE06	0.743	0.0554	0.634	0.851	13.4	<.001	0.658
	SE08	0.886	0.0518	0.784	0.987	17.1	<.001	0.786

5 ZÁVĚRY A DISKUSE

Studie potvrdila spolehlivost a validitu revidované verze škály sociální úzkosti (SAQ-C) na vzorku 740 žáků nižšího sekundárního vzdělávání. Výsledky faktorových analýz ukázaly, že dvoufaktorový model zaměřený na interakci s učitelem a kritiku a ponížení je statisticky robustní – položky dosahují vysokých faktorových zátěží a model vykazoval vysokých fit indexů, a to pro dílčí vzorek mužů i žen. Lineární vícenásobná regrese prokázala, že pohlaví je vysoce signifikantním prediktorem sociální úzkosti – ženy dosahovaly významně vyšší sociální úzkosti. Tento výsledek je podpořen četnými výzkumy s obdobnými výsledky (Asher & Aderka, 2018; Dell’Osso et al aj.). Regresní analýza rovněž odhalila akademický self-concept, jakožto významný prediktor sociální úzkosti. Vzdáleně podobné výsledky ukazuje několik studií s mírně odlišným zacílením – např. Zhang et al. (2019) provedli metaanalýzu studií a zjistili, že mezi sebevědomím a sociální úzkostí existuje významný negativní vztah. Výsledky regresních analýz tak poukazují rovněž na konvergentní validitu adaptované škály.

6 LITERATURA

- Archbell, K. A., & Coplan, R. J. (2022). Too anxious to talk: Social anxiety, academic communication, and students' experiences in higher education. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 30(4), 273–286.
- Asher, M., & Aderka, I. M. (2018). Gender differences in social anxiety disorder. *Journal of Clinical Psychology*, 74(10), 1730–1741. <https://doi.org/10.1002/jclp.22624>
- Caballo, V. E., Arias, B., Salazar, I. C., Calderero, M., Muñoz, M. J. I., & Ollendick, T. H. (2012). A new self-report assessment measure of social phobia / anxiety in children: The Social Anxiety Questionnaire for Children (SAQ-C24). *Behavioral Psychology / Psicología Conductual*, 20(3), 485–503. <https://pesquisa.bvsalud.org/bvsvs/resource/en/ibc-113379>
- Dell'Osso, L., Saettoni, M., Papasogli, A., Rucci, P., Ciapparelli, A., Di Poggio, A. B., Ducci, F., Hardoy, C., & Cassano, G. B. (2002). Social anxiety spectrum: Gender differences in Italian high school students. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 190(4), 225–232. <https://doi.org/10.1097/00005053-200204000-00003>
- Russell, G., & Topham, P. (2012). The impact of social anxiety on student learning and well-being in higher education. *Journal of Mental Health*, 21(4), 375–385.
- Schlenker, B. R., & Leary, M. R. (1982). Social anxiety and self-presentation: A conceptualization model. *Psychological Bulletin*, 92(3), 641–669. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.92.3.641>
- Van Damme, J., De Fraine, B., Van Landeghem, G., Opdenakker, M., & Onghena, P. (2002). A new study on educational effectiveness in secondary schools in Flanders: An introduction. *School Effectiveness and School Improvement*, 13(4), 383–397. <https://doi.org/10.1076/sesi.13.4.383.10285>
- Zhang, Y., Li, S., & Yu, G. (2019). The relationship between self-esteem and social anxiety: A meta-analysis with Chinese students. *Advances in Psychological Science*, 27(6), 1005–1018. <https://doi.org/10.3724/SP.J.1042.2019.01005>